

Wychowanie do liturgii i przez liturgię

**Redakcja
ks. Andrzej Żądło**

Katowice 2012

Wstęp

Wychowanie chrześcijan do liturgii i przez liturgię zakłada w pierwszym rzędzie umiejętne oraz dojrzałe jej planowanie i programowanie. Sprawa planowania-programowania jawi się dziś na polu duszpasterskiej misji Kościoła jako kwestia niezmiernie aktualna i ważna. Trudno jest bowiem natrafić dziś na taki odcinek życia społecznego lub na taką jego przestrzeń, która by nie była odpowiednio wcześniej analizowana, prognozowana, poddawana stosownym testom, ocenom i wciąż na nowo doskonalonym sposobom postępowania. Wszystko jest dziś poddawane takiemu projektowaniu sposobów realizacji planów, aby skuteczne było oddziaływanie na codzienne życie i zachodzące w nim przemiany. Jak ta kwestia wygląda na polu duszpasterskiego zaangażowania Kościoła?

W Kościele dziś potrzebne jest formowanie wiernych (jednostek i całych wspólnot) do umiejętnego i pogłębionego mierzenia się ze współczesnością otaczającego nas świata, poddanego z jednej strony procesowi ewoluowania warunków codziennego życia i działania, z drugiej zaś objętego na sposób niezmienny zbawczym planem Boga. W takim kontekście planowanie duszpasterskie musi mieć coraz większą zdolność do otwierania się nie tylko na osiągnięcia takich dyscyplin, jak pedagogika czy nauki społeczne, ale też – w sposób pierwszoplanowy – na historię zbawczą, zarówno tę rzeczywistą w czasach ziemskiego życia Jezusa, jak też tę kontynuowaną wciąż i skutecznie w czasach Kościoła. Taki jest zakres refleksji oddawanej do rąk czytelnika książki, stawiającej sobie za cel uwrażliwienie duszpasterskiej świadomości Kościoła na konieczność odpowiedniego planowania swej aktywności, która w liturgii osiąga szczyt, a jednocześnie z niej – jak ze źródła – czerpie siłę wprawiającą w ruch i orientującą jego działanie.

Pierwszy z artykułów książki, zatytułowany *Historia zbawienia to zaplanowana przez Boga i realizowana w czasie Jego interwencja*, zwraca uwagę na fakt, że dzieło zbawcze zrealizowane zostało w historii według konkretnego planu. Wskazuje również na etapy jego realizacji, na metodologię Bożego postępowania przy wcielaniu go w życie, jak też na jego treści. W artykule chodzi więc jego autorce, Beacie Urbanek, o historię zbawienia rzeczywistą według takiej pedagogii postępowania, na której może się wzorować każde inne planowanie – poczynając od tego, które ma na celu przeżycie pełnej identyfikacji wierzącego z Chrystusem.

O tym z kolei, że *Rok liturgiczny to historia zbawienia dokonująca się dziś*, przekonuje w drugim artykule – czerpiący z liturgicznej problema-

tyki formacyjnej – ks. Helmut Jan Sobeczko. W opracowaniu swym autor dotyka kwestii roku liturgicznego, który przedstawia w ścisłym związku z treściami zaprezentowanymi przez Beatę Urbanek, a to dlatego, że rok liturgiczny to nic innego jak aktualizacja w czasie dzieła zbawczego (*opus salutis*). Poczynając więc od wskazania na strukturę roku liturgicznego, uwypukla teologiczne uzasadnienie poszczególnych jego okresów i faz (okoliczności) celebracyjnych, których przeżywanie należy każdorazowo planować, by możliwe było coraz dojrzsze doświadczanie i przeżywanie wiary, niezależnie od zróżnicowanych okoliczności życia, zdobywanych na co dzień doświadczeń i reprezentowanych poziomów duchowości chrześcijańskiej.

Istota i potrzeba planowania oraz projektowania w duszpasterstwie to przedmiot zainteresowania ks. Macieja Ostrowskiego. W refleksji swej ks. Ostrowski wykazuje, że planowanie życia i duszpasterskiej działalności w danej wspólnotie parafialnej stanowi drogę do wcielenia w czyn ideału współodpowiedzialności za Kościół, którą dzielić mają między sobą duchowni i świeccy w parafii. Bez takiego planowania trudno zagwarantować rozwój struktur parafialnych, ożywienie duszpasterstwa oraz głębię duchowości chrześcijańskiej, która w naturalny sposób wyrasta z liturgii i do niej prowadzi, oraz następować powinna w sposób harmonijny i przemyślany. Duchowe życie parafii, które w liturgii ma swoje źródło, a także całe jej duszpasterskie zaangażowanie, które w liturgii osiąga również swój szczyt, nie może być pojmowane na sposób niepowiązanych ze sobą i cyklicznie powtarzanych czynności oraz spontanicznie przeprowadzanych akcji. Dlatego właśnie w życiu parafialnym potrzebne jest planowanie i powiązane z nim w sposób ścisły, a nawet zależny, urzeczywistnianie projektów. Czym jest plan i jak go należy rozumieć, czym zaś projekt duszpasterski – i na czym polega ich wzajemna relacja, wykazuje wzmiankowany tu artykuł.

Ks. Stanisław Szczepaniec przypomina, że cotygodniowa Pascha stanowi centrum chrześcijańskiego życia. Z tego powodu domaga się ona odpowiedniego przygotowania. Przygotowanie to powinno być wpisane w systematyczne działanie parafialne, objęte i inspirowane duszpasterskim planowaniem. Planowanie natomiast powinno się w taki sposób wcielać w życie, by uczestniczyły w nim czynnie wszystkie podmioty służebne parafii. W jego ramach znajduje swój wyraz i przejawia się posługa syntezy, do pełnienia której powołany jest i posłany każdy duszpasterz (proboszcz). Stąd potrzeba współpracy i czynnego zaangażowania się w życie parafii wszystkich członków powierzonej duszpasterzowi wspólnoty wierzących.

Ks. Matias Augé traktuje o tym, co stanowi jedno z podstawowych narzędzi w procesie formowania chrześcijan, a mianowicie o homilii (*Programować homilię niedzielną*). Sprawą dla homilisty niezwykle ważną jest takie planowanie poruszanej w homilii tematyki i takie jej eksponowanie, by czytelna stawała się m.in. pedagogiczna funkcja lekcjonarza mszalnego w całym roku liturgicznym, by jasna też jawiła się teologiczna funkcja homilii i konieczność właściwego jej przygotowania oraz poprawnego i konsekwentnego aktualizowania jej treści w życiu.

Nie ulega wątpliwości, że jednym z trudniejszych elementów chrześcijańskiej formacji jest muzyka, w szczególności zaś śpiew liturgiczny. Opracowanie bowiem kryteriów stosowania pieśni stanowi sekret, którego rozszyfrowanie pozwala zrozumieć, że każdej formie i każdej części celebracji liturgicznej przynależeć powinien odpowiedni śpiew. Wcielenie w życie tej zasady leży u podstaw przezwyciężenia „śpiewania dla śpiewania”, tj. postawy świadczącej o powierzchownym podejściu do kwestii doboru pieśni służących sprawowaniu liturgii, szczególnie zaś sprawowaniu niedzielnej Eucharystii. Kryterium swobodniejszego podejścia do kwestii doboru pieśni może natomiast mieć zastosowanie w innych rodzajach liturgicznych celebracji, podczas których stosuje się śpiew. Przekonuje o tym ks. Antoni Reginek w artykule zatytułowanym *Proces wychowania muzycznego w kluczu odpowiedniego planu duszpasterskiego*.

Każdorazowe planowanie roku liturgicznego zakłada też konieczność zwracania uwagi na obecną i praktykowaną we wspólnotach chrześcijan pobożność ludową. Troska o właściwe współbrzmienie form tej pobożności z cyklami liturgicznymi roku kościelnego domaga się dobrej znajomości proponowanych przez *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* zasad pedagogicznego postępowania, jak też troski o zachowanie właściwych proporcji – by respektowane były oczekiwania wyrażone przez Kościół w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (zob. nr 13) i przez wzmiankowane dyrektorium. Istnieje zatem „potrzeba czuwania nad pobożnością ludową, tzn. planowania jej w ramach parafialnego duszpasterstwa”, o czym zapewnia ks. Ireneusz Celary w swym opracowaniu.

W kolejnym opracowaniu otwieranej niniejszym wstępem książki s. Adelajda Sielepin traktuje o „projektowaniu aranżacji plastycznych na uroczystości, święta i okresy liturgiczne”. Okazuje się bowiem, że czwanie nad dekoracją i odpowiednim wyposażeniem świątyni posiada swoistą z punktu widzenia pedagogicznego rangę w oddziaływaniu na uczestników całorocznej liturgii. Wciąż aktualne jest bowiem pytanie, jak prowadzić dzieło wychowywania wierzących do tego, by mowa elementów dekoracyjnych i sprzętu liturgicznego – koniecznych do sprawowania liturgii

– przyczyniała się do budowania owej syntezy, jaka w sposób naturalny związana jest z obchodem roku liturgicznego.

Ważne w tym kontekście jest też projektowanie i/albo adaptowanie kościołów. Na ten fakt zwraca uwagę ks. Henryk Pyka. Temat jego artykułu dotyczy kwestii, która nie przynależy do codziennego życia i funkcjonowania naszych wspólnot parafialnych, jako że budowa pomieszczeń sakralnych lub ich adaptacja przypada w udziale niektórym parafiom – nie wszystkim i nie na co dzień. Wskazanie na podstawowe zasady, jakimi się kieruje wznoszenie nowych czy adaptowanie istniejących już świątyń, może stanowić okazję do zaprezentowania odpowiedniej katechezy dla wszystkich, którzy z tych świątyń korzystają na co dzień, nawiedzają je, modlą się w nich prywatnie lub uczestniczą w kulcie publicznym. Ważną jest bowiem rzeczą, by zdawać sobie sprawę z faktu, że w zbudowanej lub przystosowanej konstrukcji architektonicznej znajduje się szereg rozmaitych elementów, które zostały przez architekta tak zaplanowane, by tworzyły harmonijną i przemawiającą teologicznie jedność.

To sama liturgia jednak, sprawowana w nowo powstałych lub przystosowanych do posoborowych potrzeb, bądź też we wszystkich tradycyjnych kościołach, powinna stanowić faktyczną przestrzeń syntetyzującą aktywność wiernych, animowaną przez projekty czy dzieła formacyjne, opracowane na poziomie parafialnym, diecezjalnym lub – niekiedy – ponadparafialnym. By możliwe było dowartościowanie syntetyzującej roli liturgii, konieczne jest dialogowe nastawienie każdego z owych projektów, proponujących swym członkom sobie właściwą drogę zmiernia do dojrzałości chrześcijańskiej. Przeżywanie wspomnianego aspektu liturgii staje się możliwe wtedy, gdy sprzyja mu prowadzona w ramach danego projektu duszpasterskiego formacja, tj. gdy zaangażowaniu poszczególnych chrześcijan w konkretny projekt formacyjny towarzyszy wychowanie do postrzegania i przeżywania liturgii jako wydarzenia scalającego w jedno to, co siłą faktu rozbija się na zróżnicowaną aktywność duszpasterską, jaka stoi przed Kościołem do spełnienia na co dzień. Na te zagadnienia zwraca uwagę czytelników ks. Andrzej Żądło w swoim opracowaniu.

Ks. Manlio Sodi natomiast podkreśla wagę wychowania do odpowiedzialnej aktywności liturgicznej, bo tylko na tej drodze można liturgię uchronić przed akcydentalnym traktowaniem jej i przeżywaniem. Wychowanie do liturgii musi wchodzić w zakres szeroko pojętej i dobrze zaplanowanej formacji integralnej osoby ludzkiej. Temat ten właściwie ogniskuje w sobie całą treść niniejszej książki. Zbiegają się w nim bowiem wszystkie kwestie poruszone w całej jej treści, jako że *lex orandi* stanowić powinna syntezę pomiędzy *lex credendi* i *lex vivendi*. Należy z mocą podkreślić, że

wychowanie liturgiczne nie utożsamia się tylko z odpowiednim przygotowaniem do sprawowania obrzędów czy do wykonywania liturgicznych gestów. Wychowanie liturgiczne prowadzić ma o wiele dalej. Ma mianowicie umożliwiać doświadczanie misterium, które w szczytowy sposób aktualizuje się w liturgii, niemniej rozciąga się na całe życie, a mianowicie na to, co jest „przed” liturgią i co następuje „po” niej – znajdując konkretny wyraz w przeróżnych formach angażowania się w diakonię (służbę), w martyrię (świadectwo) i wszelką inną formę apostołstwa chrześcijan.

Związek liturgii z życiem, kulturą i metafizyką uwypukla w swym artykule Marek Rembierz, który na kanwie doświadczeń i przemyśleń Stefana Swierzawskiego, światowej sławy historyka filozofii średnio-wiecznej i nowożytnej, przyjaciela Jana Pawła II, uczestnika trzeciej i czwartej sesji Soboru Watykańskiego II w roli świeckiego audytora, kreśli podstawowe tezy kwestii opatrzonej tytułem *Wychowanie do liturgii i przez liturgię a ruch odnowy liturgicznej. Doświadczenia i przemyślenia Stefana Swieżawskiego (1907–2004)*.

ks. Manlio Sodi, ks. Andrzej Żądło

Riassunto

L'educazione alla liturgia e attraverso la liturgia. Tale è il titolo del libro qui brevemente riassunto. In ambito pastorale il tema della „educazione” è di forte attualità. Lo richiede la serietà del lavoro pastorale ma anche la linea da seguire per trasmettere e far vivere l'esperienza della fede all'interno delle diverse situazioni che la vita della Chiesa offre nei suoi più diversi contesti e secondo i più variegati carismi.

La questione più sentita nell'ambito dell'educazione è la progettazione. Infatti, nel mondo di oggi la progettazione fa parte di ogni „azienda”: tutto procede per preventivi e consuntivi; e la sfida-impegno della formazione in contesto ecclesiale come è affrontata? Oggi più che mai si richiede un lavoro di formazione per predisporre l'offerta educativa ecclesiale in modo da venire incontro alle più diverse attese. In questa linea l'impegno della progettazione coinvolge non solo la pedagogia o le scienze sociali, ma prima ancora la storia della salvezza, sia quella attuata nel tempo in Cristo, sia quella che si realizza nel tempo della Chiesa. Da qui lo specifico impegno degli autori dei contributi del libro nel predisporre riflessioni e condivisioni allo scopo di sensibilizzare la *mens* pastorale della Chiesa e illuminare la riflessione teologica che deve orientare l'azione. Ed ecco alcune prospettive emerse dagli articoli che richiederanno ulteriori attenzioni e sviluppi. La logica stessa con cui sono stati predisposti denota un orizzonte attento alla realtà storico-salvifica della rivelazione e alle situazioni delle comunità ecclesiali.

Progetto di Dio e situazioni del tempo e degli uomini: la storia della salvezza. Il punto di partenza è consistito nell'illustrare che la salvezza si è attuata secondo un progetto; di esso sono state evidenziate le tappe, le metodologie e i contenuti. Si tratta dunque di una visione della storia della salvezza, proposta in modo sapienziale e salvifico, per cogliere che è da questa pedagogia che prendono forma tutti gli altri progetti a partire da quello della progressiva configurazione del fedele a Cristo.

Progettare la storia della salvezza nel tempo: l'anno liturgico. Il tema dell'anno liturgico è trattato in stretta relazione con ciò che precede; di fatto esso è l'attuazione nel tempo dell'*opus salutis*. A partire dalla sua struttura si può cogliere il senso teologico della sua articolazione per evidenziare che nei singoli periodi (tempi forti e tempo ordinario) si richiede

una progettazione perché l'esperienza religiosa sia colta secondo le diverse situazioni ed età spirituali e cronologiche del fedele.

La sostanza e l'urgenza della progettazione nella pastorale. Dai due primi „passi” del libro emerge immediata la considerazione dell'urgenza della progettazione pastorale. Al di là degli infiniti modi con cui Dio agisce nella storia e nel cuore dell'uomo, permane evidente il bisogno di strutturare la proposta di un cammino che sappia orientare e sorreggere l'itinerario di fede e di vita del credente in Cristo.

Progettare l'Eucaristia domenicale: il ruolo del gruppo liturgico in dialogo con tutte le forme di ministerialità della parrocchia. La Pasqua settimanale è il centro della vita del fedele. Per questo la sua celebrazione richiede una preparazione frutto di intelligenza pastorale – e quindi di progettazione – in cui collaborano tutte le forme di ministerialità della parrocchia. Qui è la sintesi, e qui si compie il ministero della sintesi che il parroco è chiamato ad attuare insieme ai suoi collaboratori.

Progettare l'omelia domenicale. Uno degli elementi essenziali per la formazione del fedele è l'omelia. Essa ha bisogno di un lavoro di progettazione tematica in modo da far emergere la pedagogia del lezionario nell'insieme dell'anno liturgico. Ciò comporta attenzione al ruolo teologico dell'omelia, alla sua preparazione, alle metodologie per la sua attuazione e soprattutto all'obiettivo che la rende „parte dell'azione liturgica”.

Progettare l'educazione musicale. Elemento di forte impatto formativo è la musica e soprattutto il canto liturgico. Predisporre criteri per l'uso dei canti è il segreto per far sì che ogni momento della celebrazione abbia il suo specifico canto, superando così la superficialità del cantare per cantare: questo infatti non corrisponde al senso della *lex canendi* nell'Eucaristia. Diversa la situazione per altri momenti di preghiera.

Progettare la pastorale parrocchiale in dialogo con la pietà popolare. La progettazione dell'anno liturgico comporta necessariamente un'attenzione specifica anche alle forme della pietà popolare. Progettare in ambito di pietà popolare implica la conoscenza dei principi pedagogici del *Direttorio su pietà popolare e liturgia*; e soprattutto comporta attenzione al rapporto tra anno liturgico e forme di pietà popolare in modo da rispondere alle attese della costituzione *Sacrosanctum Concilium* (nr 13) e dello stesso *Direttorio*.

Progettare l'addobbo e la suppellettile secondo i ritmi liturgici. Nel contesto generale della partecipazione alla liturgia nell'anno liturgico (ma anche nei sacramenti e sacramentali) la gestione dell'addobbo e della suppellettile non è di poca importanza per il valore pedagogico che questo linguaggio racchiude. Come educare a tutto questo in modo che anche

questo linguaggio contribuisca ad operare la sintesi che di fatto è racchiusa nell'*anni circulus*?

Progettare e/o adattare l'edificio-chiesa. Più impegnativo – anche se meno attuale – questo tema, anche perché non capita frequentemente di costruire o di adattare una chiesa. Evidenziare i principi essenziali attorno a cui deve muoversi l'azione dell'architetto e le indicazioni della committenza può essere una catechesi per chi „abita” ordinariamente la chiesa parrocchiale. E questo perché tutti gli elementi siano disposti armonicamente e rispondano alla funzione per cui sono stati pensati e/o riadattati.

La liturgia come „luogo” di sintesi tra i vari progetti relativi alle diverse attività della parrocchia. La liturgia può di fatto essere il luogo di sintesi delle varie attività parrocchiali se il cammino formativo delle diverse istituzioni che operano in ambito parrocchiale e diocesano dialogano fra di loro condividendo i progetti che secondo il proprio ambito portano avanti. La sintesi è determinata soprattutto a livello formativo, in modo da far vedere che nell'azione liturgica convergono le più diverse realtà che la pluriforme attività pastorale è chiamata a portare avanti.

Educare all'azione liturgica per viverla secondo un progetto in vista della formazione integrale della persona. Tale intervento pone l'attenzione su alcune sfide che interpellano la liturgia. A partire da questa consapevolezza si delineano responsabilità e conseguenze teoriche e operative che si aprono su conclusioni che dovrebbero risultare eloquenti per un più attento servizio nella Chiesa.

Il presente volume della collana intitolata „Kościół w trzecim tysiącleciu” („Chiesa nel terzo millennio”) conclude l'articolo dedicato all'argomento: *L'educazione alla liturgia e il movimento del rinnovamento liturgico. Esperienze e riflessioni di Stefan Swieżawski (1907–2004).*

Non sono solo queste le sfide e gli ambiti che si presentano di fronte all'impegno della pastorale. Nel contesto – ma non si può trattare sempre di tutto – non dovrebbe essere dimenticato *il ruolo dei Sinodi continentali* in ordine ad una lettura della situazione e quindi in vista di una progettualità (a grandi linee). La riflessione generale sui Sinodi continentali è un richiamo a cogliere quali siano i grandi temi che sono richiamati all'attenzione delle Chiese, ma anche un invito a saper lavorare sinodalmente nelle singole diocesi e più ancora nelle parrocchie, per educare bene e rendere sempre più responsabili i suoi membri.

Sulla stessa linea si richiama l'attenzione ai progetti pastorali e formativi propri delle singole parrocchie e più ancora ai progetti delle Associazioni, dei Movimenti, di quelle Istituzioni che operano nel tessuto pastorale immediato e che talora sono attivi indipendentemente dal cammino che

la istituzione parrocchiale o diocesana sta realizzando. Ecco il motivo di un coordinamento in questa azione strategica che coinvolge direttamente la formazione a tutti i livelli di responsabilità.

ks. Manlio Sodi

Spis treści

WSTĘP.....	5
------------	---

Beata Urbanek

Historia zbawienia to zaplanowana przez Boga i realizowana w czasie Jego interwencja	11
---	----

Ks. Helmut Jan Sobeczko

Rok liturgiczny to historia zbawienia dokonująca się dziś. Z liturgicznej problematyki formacyjnej	27
Od wydarzenia historycznego do uobecnienia liturgicznego.....	27
Nauczanie soborowe kryterium planowania formacyjnego i duszpasterskiego w obchodach roku liturgicznego	30
Niektóre sugestie duszpasterskiego planowania w roku liturgicznym.....	39
Zakończenie	41

Ks. Maciej Ostrowski

Istota i potrzeba planowania oraz projektowania w duszpasterstwie	43
Określenie podstawowych pojęć	43
Kluczowy problem – relacja ujęcia teologicznego i prakseologicznego.....	45
Bosko-ludzka natura Kościoła	47
Boży plan i kościelne planowanie	48
Planowe działanie zapewnia skuteczność w osiągnięciu celów	48
Planowanie buduje wspólnotę Kościoła.....	50
Poziomy planowania i projektowania duszpasterskiego	51
Wizja przyszłości.....	52
Kreowanie strategicznych celów	54
Jasna decyzja.....	55
Końcowa uwaga	55

Ks. Stanisław Szczepaniec

Przygotowanie niedzielnej Eucharystii w zgodzie z duszpasterskim programem i we współpracy z liturgicznymi zespołami.....	57
Ten sam Kościół w liturgii i w świecie	58

Minimum posługujących według <i>Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego</i>	60
Zespoły liturgiczne	61
Formacja	63
Dwie formy przygotowania niedzielnej liturgii	64
Podsumowanie	65

Ks. Matias Augé CMF

Programować homilię niedzielną	66
Homilia stanowi część celebracji liturgicznej	66
Projekt wpisany w strukturę lekcjonarza niedzielnego	69
W jaki sposób formować zgromadzenie liturgiczne?	70
Pewien przykład zamiast zakończenia	72

Ks. Antoni Reginek

Proces wychowania muzycznego w kluczu odpowiedniego planu duszpasterskiego	77
Pewne zjawiska duszpasterskie budzące niepokój	77
Jakie jest dziś miejsce pieśni kościelnej w Eucharystii i w innych rodzajach liturgicznych celebracji?	78
Doświadczenie tematycznej harmonii	79
Klucze służące pomocą w wychowaniu liturgiczno-muzycznym	80
Zjawiska duszpasterskie pozytywne, budzące nadzieję	82

Ks. Ireneusz Celary

Potrzeba czuwania nad pobożnością ludową, to znaczy planowania jej w ramach parafialnego duszpasterstwa	85
Znaczenie pobożności ludowej w duszpasterstwie parafialnym	87
Konkretne postulaty duszpasterskie dla właściwego ukształtowania pobożności ludowej w życiu parafian	91
Zakończenie	95

S. Adelajda Sielepin CHR

Projektowanie aranżacji plastycznych na uroczystości, święta i okresy liturgiczne	98
Wstęp	98
Aranżacja plastyczna czy dekoracja?	99
Propozycje projektowania aranżacji liturgicznych	107
Wnioski	112

Ks. Henryk Pyka

Ontologiczne zasady projektowania kościołów	114
---	-----

Ks. Andrzej Żądło

Liturgia szczytem i źródłem dla duszpasterskich i życiowych przedsięwzięć Kościoła	125
Liturgia „przestrzenia” objawiającą Kościół – <i>koinonia</i>	126
Liturgia w służbie życiu i duszpasterskiemu działaniu Kościoła – <i>leitourgia</i>	130
Życie i duszpasterskie działanie Kościoła w służbie liturgii – <i>martyria</i>	134
Wniosek pastoralny	136

Ks. Manlio Sodi SDB

Wychowanie do liturgii drogą do właściwego jej przeżywania, opartego na integralnej formacji osoby ludzkiej	139
Konieczność wychowania dotyka nieustannie liturgii	140
Zadania wychowawcze na różnych poziomach odpowiedzialności	143
Zakończenie: w szkole formacji liturgicznej	151

Marek Rembierz

Wychowanie do liturgii i przez liturgię a ruch odnowy liturgicznej. Doświadczenia i przemyślenia Stefana Swieżawskiego (1907–2004)	154
Problematyka liturgii w korespondencji Stefana Swieżawskiego i Jana Pawła II	158
Rozumienie liturgii i wychowania do liturgii a <i>genius loci</i> Lwowa	160
Swieżawski – „wielki miłośnik liturgii”	163
Obiektywny porządek liturgii	167
Formacja liturgiczna a kształtowanie postawy intelektualnej	168
Obiektywizm liturgii a czynnik uczuć i indywidualistyczna pobożność ...	172
Społeczny wymiar liturgii: wychowanie do tworzenia wspólnoty	173
Współczesne dyskusje o liturgii a <i>coincidentia oppositorum</i>	174
WYKAZ SKRÓTÓW	177
NOTY BIOGRAFICZNE O AUTORACH	179
RIASSUNTO	183